

Про ворожнечу в середовищі наддніпрянської політичної еміграції у Львові у міжвоєнний період, яка негативно впливала на справу консолідації, може свідчити й факт, наведений А.Жуком: його співробітник по РСУК П.Панченко, який був членом старшини КУЕ, поширював серед службовців того ж РСУК чутки про нібито якісь дійсно поважні причини для виключення А.Жука з членів КУЕ, які не було доведено до відома Загальних Зборів організації²⁴. Отже, деякі діячі наддніпрянської політичної еміграції у своїй „політичній діяльності”, цілі якої, якщо перевести їх в площину тверезого сумніву, до того ж були малозрозумілі, поводитись не зовсім морально, не гребували жодними засобами і для досягнення не так „політичних”, як, напевно, особистих меркантильних цілей навіть зводили міжособистісні рахунки на професійному ґрунті. Все це змусило А.Жука, А.Петренка, М.Тарановича і Д.Гонту звернутися до адвокатів – д-ра В.Старосольського та д-ра А.Бариліяка, які мали вжити відповідних заходів та захистити їхню порушену, через безпідставне виключення, честь і гідність у т.з. державному „громадянському суді чести”²⁵.

За недостатністю архівних джерел встановити подальший розвиток цієї справи не вдалося.

Отже, спираючись на усі проаналізовані факти, можемо зробити висновок про незадовільний (безрезультативна конкурентна боротьба різних емігрантських груп, матеріальні зловживання в деяких їхніх громадських організаціях тощо) стан відносин у середовищі наддніпрянської політичної еміграції в Західній Україні в другій половині 1930-х років. Таке явище природньо не могло сприяти в цей час співпраці й високому рівню довіри до них з боку галицького громадянства та місцевої політичної еліти, їх консолідації. А ще якщо взяти до уваги майже відсутність в наддніпрянців реальних ресурсів, екстраполювавши усе це у сукупності на перспективу, адже внутрішні конфлікти негативно впливали на поступ у справі досягнення консолідації української нації зонайменше на інтелектуально-теоретичному рівні, то впливає, що в середовищі наддніпрянських політичних емігрантів у Західній Україні не було створено чітких та реалістичних програм досягнення об'єднання української нації навколо реалізації ідеї Української державності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний історичний архів у м.Львові (далі – ЦДІА України у м.Львові). – Ф.804. – Оп.1. – Спр.11. – Арк.3; 2. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.804. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.1; 3. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.828. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.1; 4. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.804. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.1; 5. Там само. – Арк.2; 6. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.828. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.9; 7. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.804. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.3; 8. Там само. – Арк.4; 9. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.828. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.8; 10. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.804. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.2; 11. Там само. – Арк.3; 12. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.828. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.1; 13. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.804. – Оп.1. – Спр.14. – Арк.9; 14. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.804. – Оп.1. – Спр.13. – Арк.7; 15. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.828. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.1; 16. ЦДІА України у м.Львові. – Ф.828. – Оп.1. – Спр.7. – Арк.1; 17. Там само. – Арк.10; 18. Там само. – Арк.11; 19. Там само. – Арк.11; 20. Там само. – Арк.8; 21. Там само. – Арк.7; 22. Там само. – Арк.11; 23. Там само. – Арк.9; 24. Там само. – Арк.3; 25. Там само. – Арк.9.

Г.Л. Вишнякова

АКАДЕМІК В.П. ВОРОБІЙОВ – ЗАСНОВНИК ХАРКІВСЬКОЇ АНАТОМІЧНОЇ ШКОЛИ

Досконале вивчення регіональної історії набуває дедалі більшого значення для істориків України. Актуальність його для харків'ян зростає в контексті нещодавно відзначеного 130-річчя з дня народження видатного дослідника-анатома Володимира Петровича Воробйова, який майже все своє життя працював у Харкові. Метою даної статті є вивчення постаті В.П. Воробйова, комплексний підхід до особистості науковця як до визначного дослідника та громадського діяча. Для написання статті зроблено перегляд історичної літератури, творів В.П. Воробйова, медичної літератури, залучені дані „Музею становлення людини”, який знаходиться у Харкові при кафедрі нормальної анатомії Харківського державного медичного університету.

За життя В.П. Воробйов видав численну кількість своїх творів, більшість з КДМІ яких присвячена медичній тематиці. Вже після смерті науковця його учнями була допрацьована та видана, мабуть, найголовніша праця його життя - 5-томний „Атлас анатомії людини”. У радянські часи виходила досить значна кількість літератури, присвячена В.П. Воробйову. Це праці його учнів та колег Р.Д. Синельникова, Г.Ф. Іванова², Д.А. Жданова³, В.І. Зяблова⁴, А.Н. Новомінського, В.М. Попова⁵. Кожну річницю з дня народження В. Воробйова ці твори допрацьовувалися та

видавалися знов. З останніх за часом згадок про В.П. Воробйова можна відзначити невеличкі замальовки В.І. Кадєєва⁶, І. Можейко⁷, З.П. Петрової⁸, В.В. Бобіна, В.І. Лупири⁹, Т. Майської¹⁰. Усі вищезгадані праці присвячені науковій діяльності науковця, але хотілося б звернути увагу на педагогічну діяльність Володимира Петровича. Його талант викладача, наставника, порадника дійсно був феноменальним.

Стаття буде цікавою для тих, хто вивчає життя, діяльність і наукові інтереси великого дослідника.

Народився Володимир Петрович Воробйов 15 (27) липня 1876 року в Одесі¹¹ у сім'ї оптового торговця зерном і був жаданим сином після семи дівчаток Петра Воробйова. Доля подарувала маленькому Володі зустріч, що визначила його подальший життєвий шлях. У сьомому класі Рішельєвської гімназії Володя знайомиться з братом своєї матері - Теофілом Ігнатовичем Вдовіковським, провінційним лікарем. Теофіл Ігнатович зумів прищепити хлопцеві любов до лікування, і Володя вирішує присвятити себе цій благородній науці. На момент вибору навчального закладу Воробйов, не вагаючись, вступає на медичний факультет Харківського університету.

З перших днів перебування в університеті В. Воробйов захопився лекціями з анатомії талановитого науковця, керівника кафедри нормальної анатомії Олексія Костянтиновича Белоусова, який одразу ж помітив допитливого і старанного студента. О.К. Белоусов прищепив Воробйову прагнення розвивати анатомічну науку не в аспекті описової, а в аспекті дослідницької: знаходити з її допомогою закони зміни і розвитку організму. Пізніше В. Воробйов скаже, що нормальна анатомія вважається закінченою, але так думають ті, хто знають її мало чи зовсім не знають¹². Ще на першому курсі О.К. Белоусов зробив В. Воробйова препаратором кафедри нормальної анатомії, а надалі він числився "реставратором музею". У студентські роки В. Воробйов починає серйозно займатися наукою. За порадою Олексія Костянтиновича він півтора року працює і над науковою роботою "Сосуды сухожилий стопы", освоївши при цьому складні методи анатомічних досліджень¹³. Інша робота – "Вывихи костей запястья" – під керівництвом професора-хірурга М.А. Соколова була опублікована в журналі "Хирургия" у 1908 році¹⁴. Обидві наукові роботи були відзначені золотими медалями. Робота "К сравнительной анатомии ворот печени" була удостоєна премії ім. проф. М.М. Олексієнка¹⁵.

Слід зазначити, що в науковому світі харківська школа анатомів зроду займала провідне положення: тут плідно працювали видатні дослідники Д.Ф. Лямбль, П.А. Наранович, Г.М. Юсифов, М.О. Попов, О.К. Белоусов¹⁶. У Харкові десятки років успішно розробляється така величезна й маловивчена в анатомії проблема, як вегетативна нервова система. Головні риси В. Воробйова як людини і науковця – новаторство напрямів дослідження, думок і точок зору, новаторство методів і техніки дослідження - особливо яскраво виявилися саме у нейроморфологічних дослідженнях.

По закінченні в 1903 році університету В.Воробйов сформувався як анатом і був зарахований помічником прозектора на кафедру анатомії, а потім і прозектором¹⁷. У цей час молодий науковець проводить грандіозну роботу з підготовки до створення експонатів для анатомічного музею. У 1904 році він читає курс загальної анатомії в університетській акушерській школі, а в 1905 році - в школі фельдшерів при Харківській губернській земській лікарні¹⁸. Незабаром, в 1908 році, В. Воробйов блискуче захищає докторську дисертацію на тему "Иннервация сухожилий человека" і отримує вчений ступінь доктора медицини¹⁹. У цьому ж році вмирає його вчитель О.К. Белоусов і керівництво кафедрою переходить до В.П. Воробйова²⁰. Кандидатура В.П. Воробйова, запропонована тодішньому міністру освіти Кассо радою університету в 1910 році, не була затверджена через те, що при ознайомленні з "Секретною справою департаменту народної освіти про професорів і приват-доцентів Харківського університету" з'ясувалося, що під час революції 1905 року Володимир Петрович підтримував зв'язок з революційно настроєними студентами і робітниками, надавав їм медичну допомогу, а у схованці кафедри нормальної анатомії тримав зброю²¹. Про зв'язок В.П. Воробйова з робітниками і студентами розкаже і дружина відомого революціонера Артема (Сергеева) Єлизавета Львівна Репельська, яка в ті роки була студенткою Харківського жіночого медичного інституту.

Трохи пізніше міністерство внутрішніх справ сповістить міністерство народної освіти про те, що в Харківському університеті діє "спілка службовців університету, яка ставить собі за мету економічне й політичне єднання нижчих службовців; на чолі спілки стоїть приват-доцент Воробйов, що належить до числа лівих професорів"²².

Мабуть, з цих причин не була затверджена кандидатура В.П. Воробйова на завідування кафедрою анатомії в Юр'євському (1912) і Варшавському (1913) університетах, куди він обирався за

конкурсом²³. Проте в цей час В.П. Воробйов, плідно працював над вивченням макро-мікроскопічної анатомії периферійної нервової системи.

У травні-вересні 1907 року Воробйов їде у відрядження за кордон і знайомиться з методами підготовки препаратів для анатомічних музеїв Австрії²⁴.

Після захисту дисертації він починає викладати курс нормальної анатомії студентам медичного факультету Харківського університету. Одночасно він викладає нормальну анатомію і на Вищих жіночих медичних курсах і спеціальну анатомію в зуболікувальній школі, а з 1909 року - нормальну анатомію на Фребелівських курсах і Вищих жіночих курсах Товариства трудящих жінок²⁵.

У травні-серпні 1909 року він виїжджає в чергове закордонне наукове відрядження²⁶. Цього разу він слухає систематичний курс нормальної анатомії і веде дослідницьку роботу в Кенігсберзі, вивчає викладання анатомії в Німеччині, Угорщині, Австрії, працює в наукових бібліотеках, знайомиться з анатомічними музеями Берліна, Лейпцига, Мюнхена.

У 1910-1913 рр. В.П. Воробйов публікує ряд робіт з питань іннервації шлунку. Він не тільки вивчає розподіл гілок блукаючих і симпатичних нервів у стінках шлунку, але й відкриває підсерозне сплетіння, детально описує архітектуру аурбахівського сплетіння і його особливості у воратарній частині шлунку, архітектуру мейснерівського сплетіння.

У 1910 році В.П. Воробйов бере участь в роботі XVI Міжнародного медичного конгресу в Будапешті²⁷. На анатомічній секції він виступає з доповіддю "Метод просвечивания и его применение при исследовании нервов желудка", в якому вперше висловив програму дослідження нервів внутрішніх органів за допомогою нових макро-мікроскопічних методів. Ця успішна апробація стала, початком розробки принципів і методів поєднання макроскопічного й мікроскопічного методів дослідження. Ім'я Воробйова стає відомим не тільки на батьківщині, але й за кордоном.

У 1910 році його обирають завідувачем кафедри анатомії на медичному відділенні Вищих жіночих курсів, організованих Харківським медичним товариством. Після злиття медичного факультету Харківського університету з жіночим медичним інститутом об'єднану кафедру нормальної анатомії очолює саме Володимир Петрович Воробйов. Він організував при кафедрі своєрідну муляжну майстерню, де виготовлялися його учнями муляжі з анатомії. Давню ідею показати картину еволюційної зміни людського організму В.П. Воробйов реалізував шляхом заснування "Музею становлення людини". В анатомічному музеї за задумом В.П. Воробйова повинно бути відображено не тільки будову органів людини, але і їх розвиток у філогенезі і онтогенезі, форми мінливості, вікові особливості тощо.

У 1920 році у зв'язку з несприятливими умовами, що склалися в Харкові, з приходом до міста німецьких окупантів, петлюрівців, а потім білогвардійців, В.П. Воробйов виїжджає на деякий час до Болгарії, де мешкали його родичі. У Болгарії В.П. Воробйов працював багато й плідно. При Софійському університеті ним була заснована кафедра нормальної анатомії, яка носить його ім'я, створений анатомічний музей, спеціалізована медична бібліотека. Володимир Петрович по праву вважається главою болгарської школи анатомів. У 1921 році він повертається на батьківщину.

З особливим інтересом ставився В.П. Воробйов до бальзамування – зберігання трупів від розкладання. Свої анатомічні препарати В.П. Воробйов намагався зберегти відкритими саме шляхом бальзамування. Володимир Петрович вводив через аорту, сонні і стегові артерії антисептичну рідину в судинну систему трупа. Як бальзамуючі речовини В. Воробйов застосовував оцтову кислоту, спирти, формалін, гліцерину-оцтово-калієву суміш. Ці речовини інтенсивно притягують з повітря вологу і тим самим значною мірою усувають посмертне висихання тканин. Науковець розробив і уточнив практичні прийоми бальзамування. Академік В.В. Купріянов писав, що при відборі фахівців, здатних виконати завдання по бальзамуванню тіла В.І. Леніна в 1924 році, прізвище В.П. Воробйова було названо першим²⁹.

Як відомо, перше бальзамування тіла В.І. Леніна було зроблено одразу ж після його смерті видатним патологоанатомом О.І. Абрикосовим, але його методи зберігали тіло лише на короткий термін.

Цікаво буде зазначити, що при останній консультації фахівців на чолі з Ф.М. Держинським більшість науковців висловилися за неможливість бальзамування трупів на тривалий термін, мало хто вірив в успішний результат справи. Але через три дні після наради Ф.Е. Держинський, не погодившись з результатами таємного голосування фахівців, довірив В.П. Воробйову бальзамування тіла В.І. Леніна

В.П. Воробйов очолив колектив дослідників у складі анатома П.І. Карузїна, біохіміка Б.І. Збарського, офтальмолога Я.Г. Замковського, прозектора А.Л. Шабадаша і помічника прозектора

О.М. Журавльова і, нарешті, 28 серпня 1924 року бальзамування тіла В.І. Леніна на довгий час було успішно виконано³⁰. За це Раднарком присвоїв В.П. Воробйову звання заслуженого професора. Метод В. Воробйова, вдосконалений надалі С.Р. Мардашевим, був застосований і для бальзамування тіла Г. Дімітрова у 1949 році.

З 1927 по 1937 рік В.П. Воробйов був науковим співробітником, а пізніше й заступником директора по науці Українського інституту експериментальної медицини ім. Мечникова³¹. У цьому інституті він очолив відділ морфології, проводив ряд досліджень, які за своїм значенням далеко виходили за межі його вузької спеціальності. Тут В.П. Воробйов одержує широкий простір для досліджень з анатомії у зв'язку з іншими науками. Володимир Петрович з гордістю писав, що він прагне об'єднати роботу своєї анатомічної школи з низкою інших медичних спеціальностей - фізіологією, патологією, психоневрологією тощо, бо це, поза сумнівом, полегшує можливості відкриття нових законів життєдіяльності організму.

До проведення досліджень В. Воробйовим вітчизняні анатоми не застосовували гістологічні методи для анатомічних досліджень, для них об'єкти були дуже дрібними, щоб побачити їх неозброєним оком. Для гістологів анатомічні об'єкти були дуже великими і не вміщалися у поле зору мікроскопа. Спільній успішній роботі науковців заважала їх вузька спеціалізація. Рухаючись в такому напрямку, класичне гістологічне дослідження могло б зайти у безвихідь, незважаючи на озброєння дослідників величезною кількістю цінних фактів.

Володимир Петрович Воробйов вперше поєднав вивчення макроскопічних і мікроскопічних величин, створив сполучну ланку між анатомією - наукою про форму й будову органів, систем і організму загалом і гістологією - наукою, що вивчає еволюцію тканин, їх розвиток в організмі, будову, функції і взаємодію. За допомогою особливих оптичних приладів - бінокулярної лупи і бінокулярного мікроскопа - В.П. Воробйов зміг розглядити цілу групу дрібних органів, не порушуючи взаємозв'язку між ними і навколишніми тканинами. Особливо важливим є те, що досліджувані об'єкти освітлювалися. У такому поєднанні бінокулярна лупа, давно відкрита до цього, одержала зовсім нову оцінку, з великим успіхом стала служити й анатому, й гістологу. Під лупою об'єкти можна вивчати стереоскопічне, із застосуванням різного кута падіння світлового проміння, без розкладання їх на тонкі зрізи. Препарати, підготовлені у такий спосіб за допомогою бінокулярної лупи, були настільки виразними, що це примусило заговорити про відкриття прикордонної галузі морфологічного дослідження - царини макро-мікроскопії. Таким чином були досліджені залози шкіри, слизових оболонок людини, нервові вузли і сплетіння. У галузі макро-мікроскопії В.П. Воробйов був визнаний кращим анатомом не тільки в колишньому Радянському Союзі, але й у всій Європі.

Істотно були змінені і розроблені самі прийоми анатомічного препарування периферійної нервової системи: був вдосконалений метод, який став зараз повсюдним - спосіб препарування під падаючою краплею води, попередня хімічна обробка препаратів для успіху препарування їх під бінокулярною лупою.

Широке застосування рентгеноскопії і рентгенографії дозволило В. Воробйову вивчати анатомію на живому організмі. Завдяки цим методам можна вивчати організм людини в роботі, не порушуючи цілісності тканин і внутрішніх органів.

Особливу увагу науковець надавав дослідженню нервової системи, функції й будову якої він вивчав все життя. На унікальному муляжі серця В.П. Воробйов показав, що воно нібито обплутане нервовими павутинами. Володимир Петрович вперше в науці описав шість нервових сплетінь серця і вніс чіткість в проблему іннервації серця.

Не менш важливими є дослідження взаємодії нервової системи й шлунка В.П. Воробйов заснував теорію нейрогенного утворення виразки шлунку. Разом зі своїми учнями він склав карту розподілу нервових вузлів і сплетінь серця, гортані, легенів, стравоходу, шлунка, кишечника, печінки, підшлункової залози, нирок, сечового міхура, матки, селезінки. Уперше в світовій практиці він використовував для вивчення периферійної нервової системи вшиті електроди, застосування яких забезпечує підвищену точність діагностики.

Але портрет В.П. Воробйова виглядав би неповним, якби не пригадати про його грандіозну спадщину, залишену нащадкам, - навчальні посібники з анатомії. Маючи достатній досвід дослідницької роботи, В.П. Воробйов у 1930 році приступає до створення "Руководства по анатомии".

Перший том "Руководства по нормальной анатомии" складався з 700 сторінок тексту, понад 1000 малюнків, 100 художніх таблиць і був опублікований в 1932 році³². Ця книга й зараз є

настільною для студентів медичних інститутів. Одразу ж після видання В.П. Воробйов доходить до думки про те, що найкраще було б відобразити досягнення анатомічної науки в атласі. Атлас, задуманий В. Воробйовим, повинен показати те, що на його переконання було головним: організм - єдине ціле і всі системи тісно взаємопов'язані між собою.

Слід відзначити і яскравий педагогічний таланти В.П. Воробйова. На його лекції приходили не тільки студенти-медики - молодь з усіх факультетів заповнювала аудиторію. Розповідь Володимира Петровича була позбавлена академічності, „сухого“ викладу такого предмету, як анатомія. Виклад матеріалу мав характер талановитої імпровізації. Водночас лекції були насичені клінічними прикладами, спостереженнями з особистої практики. Рафаїл Давидович Синельников, який шістнадцять років готував демонстративні посібники для лекцій Володимира Петровича, згадував, що жодного разу фактичний матеріал не повторювався у своїй послідовності. Володимир Петрович прагнув урізноманітнити свої лекції якомога більшою кількістю наочного матеріалу, при цьому він був дуже прискіпливим до таблиць та малюнків, які і готували його співробітники. В.П. Воробйов був вимогливим керівником, але це пояснювалося його вимогливістю до себе.

По всій території колишнього Радянського Союзу працювали учні й колеги Володимира Петровича Воробйова. У Харкові розробляли питання іннервації опорно - рухового апарату з використанням макро-мікроскопічного методу В.В. Бобін, Н.М. Плужник, Л.М. Кисельова, С.Ю. Масловський, О.С. Куліш, В.О. Недорезова, Н.С. Рибакіна. В Івано-Франківську досліджував і удосконалював макро-мікроскопічні методи в розкритті організації структури нейровазальних відносин Ю.П. Мельман. Новаторські принципи в морфологічних дослідженнях розвивалися московським дослідником В.В. Купріяновим. Значний внесок в створення одеської школи морфологів внесли талановиті учні Володимира Петровича, видатні науковці, завідувачі кафедрою нормальної анатомії,

Одеського медичного інституту: член-кореспондент АН УРСР, професор М.С. Кондратьєв (з 1923 по 1948 рр.), заслужений діяч науки УРСР, професор Ф.А. Волинський (з 1944 по 1969 рр.) і молодий лікар О.П. Лаврентьєв (з 1924 по 1927 рр.). У Курську ідеї В.П. Воробйова у вивченні оболонок досліджувалися Д.А. Сигалевичем. Макро-мікроскопічний метод в дослідженні лімфатичної системи з успіхом застосовують у Києві науковці Л.В. Чернишенко, С.Т. Чернокульським.

У Кримському медичному інституті (Сімферополь) ідеї В.П. Воробйова у вивченні периферійної нервової системи пропагувалися В.І. Зябловим,

В.В. Бобіним, який очолював кафедру нормальної анатомії цього інституту майже сорок років (з 1931 по 1970 рр.). Під керівництвом учнів і колег Володимира Петровича написано і захищено декілька десятків докторських і кандидатських дисертацій³³.

Займаючись наукою, В.П. Воробйов був і значним громадським діячем. Він був обраний академіком АН УРСР, депутатом Харківської міської та обласної Ради депутатів трудящих, а пізніше - депутатом Верховної Ради УРСР. На усіх посадах він піклувався про оздоровлення умов праці та побуту населення, брав активну участь у побудові системи охорони здоров'я.

Передчасна смерть видатного анатома Володимира Петровича Воробйова 31 жовтня 1937 року перервала його творчі плани³⁴. Його учні завершили справу Вчителя. Атлас був виданий в 1938 році³⁵. На першій сторінці було віддруковано: «Атлас анатомії людини. Видається по ухвалі Ради Народних Комісарів Союзу РСР від 1 грудня 1937 року в увічнення пам'яті академіка Володимира Петровича Воробйова»³⁶. Президією АМН СРСР була встановлена премія імені В.П. Воробйова, присуджувана один раз на три роки за кращу роботу в галузі нормальної анатомії³⁷. Іменем В.П. Воробйова названі будівля морфологічного корпусу, вулиця в Харкові, де Воробйов вперше організував кафедру анатомії Вищих жіночих курсів. Старе латинське висловлювання підкреслює: «scripta manet» - написане залишається. Стосовно до В.П. Воробйова залишаються не тільки його твори. У серцях учнів навіки житиме відданість, вдячність та безмежна любов до свого. Вчителя, який підготував зіркову плеяду анатомів, що працюють по всій Україні. Пам'ять про Воробйова безсмертна у його ідеях, прагненнях, подумах. Яскраве життя, науковий подвиг, що не має прикладу, на тисячі років уперед викарбували золотими літерами ім'я Володимира Петровича Воробйова в історії світової анатомічної науки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Синельников Р.Д. Выдающийся советский анатом Владимир Петрович Воробьев. – Харьковское книжно-газетное изд-во. 1952.- 50 с.; 2. Иванов Г.Ф. В.П. Воробьев. //Архив анатомии, гистологии и

эмбриологии. – 1952.- Т.29. Вып.1 – С. 11-15; 3. Жданов Д.А. Сорок лет советской анатомии и современные ее задачи. Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. – 1957. – Т.36. -Вып. 6. –С. 4,5,9,12; 4. Зяблов В.И., Бобин В.В., Сигалевич Д.А., Академик В.П. Воробьев и его ученики. К столетию со дня рождения. - В кн.: Морфогенез и регенерация. (Крымский медицинский институт).– Т.60. –Харьков, 1975. – С.7-11; 5. Новоминский А.Н., Попов Владимир Петрович Воробьев. – К., «Наукова думка», 1976, 280 с; 6. Кадеев В.И. Воробьев Володимир Петрович - анатом./ В.И. Кадеев // Вихованці Харківського університету. Бібліогр. довідник. - Х., 2004.- С. 46-47; 7.Можейко І. Владимир Петрович Воробьев (1876-1937):[Ученый-анатом]/ И. Можейко // 100 знаменитых харьковчан. - Х., 2004. - С. 57-59; 8. Петрова З.П. Воробьев Владимир Петрович // Выдающиеся педагоги высшей школы г. Харькова: Биогр. словарь. - Х., 1998. – С. 165-167; 9. Бобин В.В., Лупырь В.М. Академик Владимир Петрович Воробьев: [К 120-летию со дня рождения основоположника украинской анатомической школы, члена Харьковского медицинского общества В.П. Воробьева]// Харьк. медиц. журнал. - 1996. - № 4.- с. 67-68; 10. Майская Т. Лицедей анатомического театра: /Про анатома В.П. Воробьева // Городская газета. - 2001. - 1 февр.; 11. Владишір Петрович Воробьев. - Биографический словарь деятелей естествознания и техники. Т.1.- Харків, 1958 г. -С. 185; 12. Жданов Д.А. Значение творчества В.П. Воробьева для развития советской анатомии// "Архив анатомии, гистологии и эмбриологии". –1954.– Т. 31.– Вып. 3.-С.74; 13. Синельников Р.Д. Научная деятельность В.П. Воробьева. Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. - 1952. –Т.29. –Вып.5.-С.9; 14. Академик Владимир Петрович Воробьев (К 100-летию со дня рождения). - Х., 1976.- С. 3; 15. Иванов Г.Ф. В.П. Воробьев. // "Архив анатомии, гистологии и эмбриологии". – 1952.– Т.29.– Вып. 1. – С.11; 16. Гиттик Л. Выдающийся советский анатом Владимир Петрович Воробьев. - В кн.: Сборник работ студенческого научного общества Харьковского медицинского института. № 8. (Труды Харьк. мед. ин-та, т.14). – Харьков, 1949. - С.127; 17. Синельников Р.Д. Выдающийся советский анатом Владимир Петрович Воробьев. - Харьков, 1952. - С.24; 18. Новомінський А.Н., Попов В.М.Володимир Петрович Воробійов.- К., 1973. - С. 4.; 19.; 20. Синельников Р.Д. Ученый-новатор В.П. Воробьев. - В кн.: Очерки истории медицинской науки и здравоохранения на Украине. - К., Госмедиздат УССР, 1954.-С. 283; 24. Новомінський А.Н., Попов В.М. Вказ. праця - С. 5; 22. Там само. - С. 5; 23. Бобин В.В., Кульчицкий К.И., Отелин А.А. и др. Владимир Петрович Воробьев. - VII Украинская республиканская конференция анатомов, гистологов и эмбриологов, посвященная 100-летию со дня рождения В.П. Воробьева. – Харьков, 1976. - С. 5; 24. Новомінський А.П., Попов В.М. Вказ. праця - С. 4.; 25. Там само. - С. 4; 26. Там само. - С. 4; 27. Там само. - С. 4; 28. Там само. – С. 6; 29. Академик Владимир Петрович Воробьев (К 100-летию со дня рождения). - Х., 1976.- С. 12; 30. Абрамов А. Мавзолей Ленина. Изд. 2-е, дополненное.-М., 1962. - С.111; 31. Академик Владимир Петрович Воробьев (К 100-летию со дня рождения). - Х., 1976.- С. 13; 32. Новомінський А.Н., Попов В.М. Вказ. праця - С. 28; 33. VII Украинская республиканская конференция анатомов, гистологов и эмбриологов, посвященная 100-летию со дня рождения В.П. Воробьева.-Харьков, 1976. -С.15-16, 46, 48, 63, 75-76, 97,116; 34. Синельников Р.Д. Научная деятельность В.П. Воробьева// "Архив анатомии, гистологии и эмбриологии", 1952. Т-29. Вып.5.- С. 13; 35. Новомінський А.Н., Попов В.М. Вказ. праця - С. 30; 36. Об увековечивании памяти проф. Воробьева В. - Собрание законов и распоряжений Рубочо-крестьянского Правительства СССР1937, № 38 от 1 декабря 1937 г. № 2094; 37. БСЭ. - 3-е изд. Т.5. -С. 358.

Р.П. Понн

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕТНОСОЦІАЛЬНОГО СКЛАДУ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЛЬВОВА В ПЕРІОД СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ (1944 – 1953 РР.)

Останнім часом активізувалося зацікавлення дослідників післявоєнною історією західноукраїнської інтелігенції. Воно зумовлено передовсім тим, що в умовах сталінського тоталітарного режиму становище жодної із соціальних груп чи верств не було настільки суперечливим, як становище інтелігенції. Сучасні історики О. Рубльов, Ю. Черченко, Т. Марусик та інші намагаються відтворити справжню історію західноукраїнської інтелігенції, розкривають політику сталінського режиму щодо неї, доводять, що попри складність тогочасної ситуації вчителі, науковці, лікарі, інженери, митці намагалися працювати, приносити користь своєму народу¹. Однак етносоціальні процеси у її середовищі розглядаються побіжно.

Дана стаття є спробою на основі джерельного матеріалу розкрити зміни в національному складі інтелігенції Львова, показати нівеляцію її статусу в тогочасному суспільстві, довести, що це були важливі складові політики сталінського тоталітарного режиму, направлені на перетворення інтелігенції краю на слухняне знаряддя здійснення своїх геополітичних планів.

Після звільнення Львова від німецьких військ інтелігенція міста не була монолітною суспільною верствою – як і до війни, вона становила багатоскладове і неоднорідне середовище. Події та процеси, що відбувалися впродовж воєнних років (репресії сталінського режиму на початку радянсько-німецької війни в червні 1941, нищення інтелігенції міста гітлерівцями, виїзд значної її